www.edcbmj.ir e-ISSN: 2345-5284

Education Strategies in Medical Sciences (ESMS)

Journal homepage: www.edcbmj.ir/en e-ISSN: 2345-5284

Baqiyatallah University of Medical Sciences

Identifying the dimensions and components of improving the student admission system for doctoral programs in universities in the country

Samira Bagheri[1], Parivash Jafari*[2], Nadergholi Ghorchian[2]

[1] *PhD Student in Educational Management, Department of Educational Management, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran*

[2] *Department of Educational Management, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran*

**Corresponding author: Parivash Jafari, Department of Educational Sciences, Faculty of Education, University of Science and Research, Tehran, Iran, Email: pjaafari@srbiau.ac.ir*

Article Info

Keywords: *PhD student admission, quality assurance criteria, new technologies, educational justice.*

Abstract

Introduction: The doctoral student admission system in the country's universities needs to be improved and revised to improve the quality of higher education. Currently, there are challenges such as the lack of transparent criteria, the mismatch of admission processes with labor market needs, and the lack of fairness in admission, which limit the effectiveness of this system. The aim of this study is to identify the dimensions and components that are effective in improving the doctoral student admission system in the country's universities.

Method: This study was conducted with a qualitative approach and thematic content analysis method. Data were collected through semi-structured interviews with professors and experts in the field of higher education and university administrators in 1403.

Results: Data analysis was conducted using thematic analysis method to identify main themes and hidden patterns from the content of the interviews. In this study, five key dimensions were identified, including assessing strengths and weaknesses, challenges of the current student admission system, analyzing the performance of the admission system in selected universities, developing up-to-date and operational criteria to ensure the quality of students, and providing new mechanisms to improve the student admission process. Each of these dimensions was divided into a set of components and practical concepts that can be used to improve the transparency, fairness, and efficiency of the graduate admissions system.

Conclusion: The study results showed that reforming structures and behaviors, strengthening technological infrastructure, and reviewing policies and procedures can lead to improved quality of doctoral admissions. In addition to improving the quality of education, these measures help increase educational equity, university accountability, and constructive interaction with the labor market.

Copyright © 2020, Education Strategies in Medical Sciences (ESMS). This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cited.

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-05]

مجله راهبردهای آموزش در علوم پزشکی
دوره ۱۹، شماره ۲، ۱۴۰۵
صفحات: ۸۲-۶۹

شناسایی ابعاد و مولفه‌های بهبود نظام پذیرش دانشجو در دوره دکتری در دانشگاه های کشور

سمیرا باقری[۱]، پریوش جعفری*[۲]، نادرقلی قورچیان[۲]

[۱] دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی، گروه مدیریت آموزشی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
[۲] گروه مدیریت آموزشی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

* نویسنده مسوول: پریوش جعفری، گروه مدیریت آموزشی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران ایمیل: pjaafari@srbiau.ac.ir

چکیده

مقدمه: نظام پذیرش دانشجوی دکتری در دانشگاه‌های کشور برای ارتقای کیفیت آموزش عالی نیازمند بهبود و بازنگری است. در حال حاضر، چالش‌هایی مانند فقدان معیارهای شفاف، عدم تناسب فرآیندهای پذیرش با نیازهای بازار کار و عدم رعایت عدالت در پذیرش وجود دارد که اثربخشی این نظام را محدود می‌کند. هدف از این مطالعه، شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های مؤثر در بهبود نظام پذیرش دانشجوی دکتری در دانشگاه‌های کشور است.

روش: این مطالعه با رویکرد کیفی و روش تحلیل محتوای موضوعی انجام شد. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته با اساتید و متخصصان حوزه آموزش عالی و مدیران دانشگاه‌ها در سال ۱۴۰۳ جمع‌آوری شد.

نتایج: تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش تحلیل موضوعی برای شناسایی مضامین اصلی و الگوهای پنهان از محتوای مصاحبه‌ها انجام شد. در این مطالعه، پنج بُعد کلیدی شامل ارزیابی نقاط قوت و ضعف، چالش‌های نظام فعلی پذیرش دانشجو، تحلیل عملکرد نظام پذیرش در دانشگاه‌های منتخب، تدوین معیارهای به‌روز و عملیاتی برای تضمین کیفیت دانشجویان و ارائه سازوکارهای جدید برای بهبود فرآیند پذیرش دانشجو شناسایی شد. هر یک از این ابعاد به مجموعه‌ای از مؤلفه‌ها و مفاهیم کاربردی تقسیم شدند که می‌توانند برای بهبود شفافیت، عدالت و کارایی سیستم پذیرش دانشجوی تحصیلات تکمیلی مورد استفاده قرار گیرند.

نتیجه گیری: نتایج مطالعه نشان داد که اصلاح ساختارها و رفتارها، تقویت زیرساخت‌های فناوری و بازنگری در سیاست‌ها و رویه‌ها می‌تواند منجر به بهبود کیفیت پذیرش دانشجوی دکتری شود. این اقدامات علاوه بر بهبود کیفیت آموزش، به افزایش عدالت آموزشی، پاسخگویی دانشگاه و تعامل سازنده با بازار کار کمک می‌کند.

واژگان کلیدی: پذیرش دانشجوی دکتری، معیارهای تضمین کیفیت، فناوری‌های نوین، عدالت آموزشی

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-05]

مقدمه

آموزش عالی موضوع مهمی برای دولتها و نیز موضـــــوع محوری برای پیشـرفت و موفقیت ملت ها بوده اسـت و به دلیل تغییـــرات گســـترده نظام آموزش عالی و همچنین بالا بـــودن تقاضای اجتماعی و با در نظـــر گرفتن موانـــع، محدودیتها و چالشـهای نوین آموزش، تدوین برنامه اسـتراتژیک در خصـوص آموزش عالی از جمله پذیرش مستعدترین دانشجو در دوره های تحصـیلات تکمیلی ضـروری اسـت [1] [2]. به بیان دیگر آموزش عالی، عامل اصلی و زمینه‌ساز تحقق سیاست‌های توسعه ی‌کشورها محسـوب می‌شـود و زمـانی مـی‌توانـد بـه وظایف، اهداف و کارکردهای خود جامه عمل بپوشـاند کـــه از کارایی، اثربخشـی و کیفیـت لازم برخـوردار باشـد[3] [4]. گزینش داوطلبان یکی از فرآیندهای پیچیده تصـمیم گیری اسـت که اغلب به ارزیابی جامعی از عملکـــرد آنها نیـــاز دارد. معیارهای چندگانه گزینش از جمـله توان علمی، سـوابق تحصیلی، علایق پژوهشـی، اسـتعداد فردی و... باید به صـورت همزمان در نظر گرفته شوند [5]. به طور کلی مراکز آموزش عالی محور توسعه پایدار اجتماعی، اقتصـادی، سـیاسـی، فرهنگی و علمی جوامع بشـری می باشـند؛ در نتیجه ارزیابی کارایی آنها توجه فراوانی را در سطح بین المللی به خود معطوف نموده است [6]. در برخی از کشـورهایی مانند ژاپن و کره جنوبی که در آن، احتیاجات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ملاک اصلی پذیرش دانشجو در نظام آموزش عالی اسـت، گزینش و انتخاب دانشـجو منوط به پیش بینی مشاغل گوناگون در قسمت های گوناگون اقتصادی و نیازهای مربوط به آن، در یک فراینـــــد برنامه ریزی جامع و فراگیـــر رشد اقتصـــادی و آموزشی است [7]. در بعضی از کشورها مانند انگلیس، آمریکا، فرانســـه، سوئد و آلمان، آموزش عالی دو هدف را دنبال می کند: یکی اینکه، افرادی را تربیت نماید که پاسخگوی نیازهای اقتصادی و اجتماعی جامعه باشند و دیگر آنکه مزایایی را فراهم نماید تا تعداد بیشتری از جوانان و بزرگســـالان بتواننـــد آموزش سطوح بالا را دریافت نمایند. لذا پذیـــرش دانشجو از راه امتحانات سخت ورودی را تجویـــز نمی نماید. در کشـــــور ما ورود به دانشـگاهها تنها از راه امتحانات ورودی یا کنکور سراسری صورت می گیرد . بررسی روند تغییر و تحولات آموزش عالی در ایران نشان می دهد مسئله سنجش و پـذیرش داوطلبـان همواره دسـتخوش تغییرات بوده تـا این فرآینـد بهبود یافته و از این طریق دستیابی به اهـداف اصـلی آمـــوزش (تربیت نیـروی انسانی شایسته و تولید علم و دانش) امکانپذیر شود [8]. اگرچه در طی این سالها سیاستهای گزینش داوطلبان در حال تغییر بوده است اما همواره سعی بر آن بوده تا به اقتضـای شـرایط و سیاسـتهای کلی کشـور شـرایط و ضـوابط گزینش داوطلبان به گونه ای تنظیم شود که با انتخابی درست و سـنجیده شـایسـته ترین افراد انتخاب گردند. در اوایل سـالهای گســـترش آموزش عـالی، نـابرابریهـای کمیّ بزرگترین دغدغه کشـورها بوده اسـت اما اکنون نابرابریهای کیفی در بخشـهای اداری، سازمانی، آموزشی و پژوهشی ب ه عنوا ن معضل مقایسه و تفاوت بین دانشـگاهها مطرح اسـت [9]. تحلیل پیامدهای آموزشـی یا ارزیابی عملیات دانشـگاهی نیازمند ایجاد و بررسـی دادهها و عوامل مربوط به کیفیت در مؤسـســات آموزش عالی است . این داده ها جهت بررسی کیفیت مؤسسات آموزش عالی می بایست به صورت صریح و روشن باشد. فرهنگ و تکنیک ایجاد کیفیت و جلوگیری از موانع آن در آموزش عالی نیازمند تحلیل کاربردی آن اسـت. دکتری تخصـصـی، به عنوان یکی از بالاترین درجات و مدارک دانشـگاهی و معیار صـلاحیت دانش پژوهی منحصـر به فرد به دلایل مختلفی مورد توجه افراد، گروه ها و نهادهای مختلف قرار گرفته اســت. افراد عموماً با هدف بهبود موقعیت حرفه ای و ارضـای علایق فردی و یا ترکیبی از این دو وارد دوره دکتری می شوند [10]. برگزاری دوره دکتری به عنوان یک درجه تحصیلی پژوهشی برای اولین بار در دانشگاه فردریش ویلهلم برلین در سالهای آغازین قرن نوزدهم پیشـنهاد شـد. از سـال ۱۸۶۰ به بعد ایده دانشـگاه های پژوهشـی و دوره های دکتری به کشور آمریکا وارد شد و با تأسیس دانشگاه یل در سـال ۱۸۶۱ نمود عینی پیداکرد. توجه به سـنت پژوهش در کشـــور آلمان که در آن بر عقلانیت علمی و پیگیری دانش از طریق اجرای آزمایش و تجربه گری تأکید می شد و نیز افزایش تعداد دانش آموختگان آمریکایی، که مطالعات دوره دکتری خود را در کشـــور آلمـان انجـام داده بودنـد و خواهـان کپی کردن محیطهای یادگیری آن کشـور در کشـور خود بودند، سـبب ایجاد دانشگاه های خصوصی نظیر دانشگاه یل و پریستون در آمریکا شـــد که برای دوره های دکتری دانشـــجو می پذیرفتند [12] [11]. در کشور ایران مطابق برنامه چهارم توسعه، مقرر شد که شـاخص ثبت نام در آموزش عالی از ۱۸/۲ ٪ در سـال ۱۳۸۲ به ۳۰ ٪در سال ۱۳۸۸ برسد، این امر مستلزم رشد بسیار سریع و زیاد در تعداد دانشـجویان و برنامه ریزی های آموزش عالی بود. با تداوم این رشـد کمی، هم اکنون مقطع دکتری به عنوان یکی از مقاطع حساس آموزش عالی نمود یافته است. پذیرش در این دوره همواره با اعتراض هایی در خصـوص سـوگیری دانشـگاه ها بـه پـذیرش دانشـــجویـان و دانش آموختگـان قبلی خود، نبود دسـترسـی برابر داوطلبان به منابع علمی آزمونها و رعایت نشـدن عدالت در بررســی ســوابق تحصـــیلی، پژوهشـــی و حرفه ای داوطلبان همراه بوده اســـت .برای برطرف کردن این نگرانیها و فراهم کردن شانس برابر در برخورداری از ظرفیتهای ایجاد شده

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-05]

در این دوره، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری از سال ۱۳۹۰ به نیمه متمرکز کردن آزمون دکتری از طریق برگزاری کنکور و لحاظ کردن مصاحبه از سوی دانشگاهها به عنوان درصدی از سهم پذیرش داوطلبان اقدام کرد[3]. واگذاری اختیار پذیرش دانشجو به دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی کشور در سال های اخیر بحث و جدل های گسترده ای را به دنبال داشته است. امروزه پذیرش دانشجو به ویژه در دوره تحصیلات تکمیلی با ارزیابی سازمان سنجش آموزش کشور سطح آگاهی متقاضیان دانشگاهی تعیین می شود و باتوجه به ضوابط مراکز علمی و دانشگاهی پذیرش دانشجویان انجام می شود و اختیارات بیشتری به دانشگاه‌های کشور برای پذیرش دانشجویان دکتری داده می شود. اما این مسئله شامل تمامی دانشگاه‌های کشور نمی‌شود.برخی از صاحبنظران معتقد هستند که دانشگاه ها از صلاحیت لازم برای پذیرش دانشجو برخوردار نیستند و مراکز آموزش عالی سطح یک در صورت کسب این اختیار بر اساس تخصص و توانمندی علمی دانشجویان باید اقدام به پذیرش کنند. در واقع دانشگاه‌ها باید براساس فضای دانشگاهی دانشجویان مورد نیاز را جذب کنند همچنین منتقدان بر این باور هستند که در برخی مواقع پذیرش دانشجویان و اولویت آن با برخی شبهات همراه می‌شود به منظور رفع این ابهامات، برگزاری آزمون‌های سراسری و متمرکز برای پذیرش دانشجویان در مراکز آموزش عالی کشور همچنان از اولویت بیشتری برخوردار است اما نکته ای که در حال حاضر بیشتر دارای اهمیت می باشد این است که پذیرش دانشجو در دوره دکتری باید بر اساس عدالت آموزشی و ارزیابی دانشگاه‌ها انجام شود زیرا پذیرش از طریق آزمون‌های متمرکز در این مقطع بی تردید به نفع دانشگاهیان نیست. و انچه که در در زمان حاضر انجام می شود پذیرش دانشجویان دوره دکتری بر اساس آزمون های متمرکز و مصاحبه های دانشگاه ها انجام می شودکه این روش نیز امکان اعمال سلیقه را به همراه دارد [13]. اما موافقان طرح پذیرش بر اساس معیار های فعلی معتقد هستند که پذیرش دانشجو توسط دانشگاه‌ها (در دوره دکتری) براساس معیارهای علمی و همراه با نظارت های ویژه از جانب برخی وزارتخانه های کشور انجام پذیرد؛ بی تردید از اولویت بیشتری برخوردار است. در سایر کشورها نیز استادان دانشگاه براساس سوابق تحصیلی، مهارت های فردی و همچنین سابقه تحقیقی – پژوهشی دانش آموختگان اقدام به پذیرش می کنند؛ اما این نظارت همواره به عنوان یک اصل اساسی در نظر گرفته می شود. و باید برای هر یک از شاخص ها مرزی به منظور کسب امتیاز در نظر گرفته شود به عنوان مثال کمبود امتیاز در سایر عرصه های پژوهشی و تحقیقاتی با افزایش تعداد مقالات جبران نشود [14]. همچنین امروزه بسیاری از پایان نامه های مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری با محور رفع نیازهای جامعه تعریف نمی شود. این مسئله در حالی است که رساله دانشجویان تحصیلات تکمیلی باید کاربردی باشد و انتخاب موضوع تحقیق و در حقیقت ایده پردازی (در دوره تحصیلات تکمیلی) باید از بدو ورود به دانشگاه مورد توجه قرار بگیرد. به عبارت دیگر در صورت تفویض اختیار به دانشگاه ها برای پذیرش دانشجو باید ایده پردازی نیز به عنوان یکی از مهم ترین معیارهای پذیرش در نظر گرفته می شود [15]. اما آنچه که بدیهی است برگزاری این شیوه از پذیرش دانشجو در دوره دکتری نیز که مبین چرخش مجدد سیاستگذاران آموزش عالی کشور به سوی اتخاذ رویکردهای تمرکزگرایانه در برنامه ریزی آموزش عالی است، با چالش هایی مواجه باشد. بسیاری از صاحبنظران حوزه آموزش عالی درباره میزان کارآمدی شیوه کنونی سنجش و پذیرش دانشجو در دانشگاه های کشور، معتقدند که مدل فعلی سنجش و پذیرش دانشجو، به دلایل مختلف از جمله تقسیم بندی و سهمیه بندی های اعمال شده، مسیری نیست که منتج به ورود بهترین ها به دانشگاهها شود بنابر این عملا یک مدل بهم ریخته است. این شیوه پذیرش به دلیل تفاوت سطح دانش، سواد و ظرفیت دانشجویان شاهد بروز مشکل در کلاس های درس شده است و بعضا باعث اعتراض اساتید به آن شده است و از طرف دیگیر این شیوه پذیرش باعث شده است که یک سری از استعدادها و دانشجویان نخبه و باسواد برای تحصیلات تکمیلی راهی خارج از کشور می شوند همچنین با این مدل کنونی، هم دانشجویی که با سطح سواد پایین در کلاس حضور دارد، سرخورده می شود و هم منابع دانشگاه و نیز منابع ملی به هدر می رود. و این در حالی است که هدف از کنکور و سنجش و پذیرش دانشجو، گزینش استعدادهای برتر بوده است، اما در حال حاضر شیوه کنونی جذب و پذیرش، از رسیدن به این هدف خود باز مانده است بنابر این ضرورت داردکه شیوه کنونی سنجش و پذیرش دانشجو، باید مورد بازنگری قرار گیرد. لذا در چند سال اخیر نحوه پذیرش دانشجویان دکتری موضوع مورد مناقشه میان جامعه دانشگاهی بوده و به عنوان یکی از عوامل اصلی در تضمین کیفیت دوره دکتری توجه زیادی را به خود معطوف داشته است. پذیرش مناسب دانشجویان در مقاطع تحصیلات تکمیلی، به‌ویژه دوره دکتری، نه‌تنها کیفیت علمی و پژوهشی دانشگاه‌ها را تضمین می‌کند، بلکه به شکل‌گیری آینده‌ای روشن‌تر برای جامعه کمک می‌کند. در نتیجه، ایجاد سیستمی شفاف، عادلانه و مبتنی بر معیارهای علمی و عملیاتی برای پذیرش دانشجویان، گامی مهم در ارتقای نظام آموزش عالی به شمار می‌آید. با توجه به تحولات اخیر در حوزه آموزش عالی و

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-05]

افزایش اهمیت ارزیابی دقیق داوطلبان، بازنگری در روش‌های پذیرش، طراحی یک مدل جامع برای انتخاب دانشجویان برتر و تطابق آن با نیازهای جامعه و ظرفیت‌های دانشگاه‌ها ضروری به نظر می‌رسد. این امر می‌تواند به کاهش نابرابری‌ها، جلوگیری از مهاجرت نخبگان و بهبود کیفیت پژوهش‌ها و پایان‌نامه‌های دوره دکتری کمک کند. از این‌رو، تحقیق و تحلیل عمیق در مورد الگوها و چالش‌های کنونی، و ارائه راهکارهای بهینه‌سازی نظام پذیرش دانشجویان، می‌تولند به عنوان یکی از مسائل کلیدی در سیاست‌گذاری‌های آموزش عالی مطرح باشد. این موضوع نیازمند مشارکت فعال دانشگاه‌ها، مراکز پژوهشی و نهادهای نظارتی است تا مدلی کارآمد، شفاف و آینده‌نگر برای پذیرش دانشجویان دوره‌های تحصیلات تکمیلی طراحی و اجرایی شود .بر این اساس، با درک این مهم، مسئله اصلی این پژوهش، چگونگی بهبود وضعیت فعلی نظام پذیرش دانشجوی دکتری در دانشگاه های کشور می باشد.

مبانی نظری

پذیرش دانشجوی دوره دکتری در دانشگاه‌ها از مهم‌ترین فرآیندهای آموزش عالی است که تأثیر مستقیم بر کیفیت علمی و پژوهشی کشور دارد. این مقطع، بستری برای تربیت نیروهای متخصص و پژوهشگرانی است که در توسعه علمی، فناوری و حل مشکلات جامعه نقش کلیدی ایفا می‌کنند. در سال‌های اخیر، نحوه پذیرش دانشجویان در این مقطع به یکی از موضوعات چالش‌برانگیز تبدیل شده است، زیرا شفافیت و عدالت در این فرآیند به طور کامل تضمین نشده است [16]

ضرورت شفافیت در نظام پذیرش

یکی از ابعاد کلیدی بهبود نظام پذیرش، شفاف‌سازی معیارها و فرآیندها است. در بسیاری از کشورها، پذیرش دانشجوی دکتری براساس ترکیبی از سوابق تحصیلی، مقالات پژوهشی، و مصاحبه‌های علمی انجام می‌شود. همچنین، بهره‌گیری از فناوری‌های پیشرفته برای ارزیابی دقیق‌تر داوطلبان، نظیر سیستم‌های هوش مصنوعی، می‌تواند به کاهش خطا و اعمال سلیقه در این فرآیند کمک کند [17].

عدالت آموزشی و کاهش نابرابری‌ها

اعمال عدالت در فرصت‌های برابر، از دیگر مؤلفه‌های مهم بهبود این نظام است. سهمیه‌بندی‌های غیرشفاف و تفاوت سطح دانشگاه‌ها می‌تواند منجر به نابرابری در دسترسی به دوره‌های دکتری شود. این در حالی است که کشورهای پیشرفته با استانداردسازی فرآیندهای پذیرش، تلاش کرده‌اند تا شایسته‌ترین داوطلبان را برگزینند [18].

تناسب ظرفیت دانشگاه‌ها و نیازهای جامعه

یکی دیگر از ابعاد ضروری، تطبیق پذیرش دانشجویان با ظرفیت‌ها و توانمندی‌های دانشگاه‌ها و نیازهای جامعه است. بسیاری از پژوهش‌ها نشان داده‌اند که بخش عمده‌ای از پایان‌نامه‌های دکتری در ایران کاربردی نیست و ارتباط کافی با نیازهای صنعتی و اجتماعی ندارد [14]. پذیرش دانشجویان باید با توجه به ظرفیت‌های موجود دانشگاه‌ها و نیازهای بازار کار برنامه‌ریزی شود.

چالش‌های نظام فعلی پذیرش

سیستم فعلی پذیرش دانشجویان دکتری در ایران با مشکلاتی همچون نبود معیارهای روشن، اعمال سلیقه در مصاحبه‌ها، و عدم تطابق معیارهای سنجش با استانداردهای جهانی مواجه است. این عوامل باعث شده‌اند که بسیاری از دانشجویان نخبه، کشور را برای ادامه تحصیل ترک کنند. به گفته صفری و همکاران [15]. پذیرش دانشجویان دکتری باید مبتنی بر مدلی جامع و عملیاتی باشد که بتواند نیازهای جامعه را پاسخگو باشد. بهبود نظام پذیرش دانشجوی دکتری مستلزم طراحی سیستمی شفاف، عادلانه و استاندارد است که ضمن ارتقای کیفیت علمی، زمینه‌ساز توسعه پایدار کشور باشد. همکاری نزدیک میان دانشگاه‌ها، مراکز پژوهشی، و نهادهای نظارتی برای تدوین و اجرای این سیستم ضروری است.

پیشینه تحقیق

منصوری و همکاران [6]. در مطالعه‌ای با عنوان "نقش شفافیت و عدالت در پذیرش دانشجویان تحصیلات تکمیلی"، به بررسی چالش‌های موجود در نظام پذیرش دانشجویان دکتری پرداختند. این تحقیق نشان داد که افزایش شفافیت در فرآیندهای ارزیابی و معیارهای پذیرش، به بهبود اعتماد عمومی و ارتقاء عدالت آموزشی کمک می‌کند. رضایی و همکاران [18]. در تحقیق "بررسی تأثیر سیاست‌های متمرکز و غیرمتمرکز در پذیرش دانشجویان دکتری"، مزایا و معایب سیاست‌های فعلی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج نشان داد که استفاده از فناوری‌های نوین نظیر سیستم‌های مبتنی بر هوش مصنوعی می‌تواند به کاهش سوگیری‌ها کمک کند و فرآیند پذیرش را بهینه‌سازی نماید. کاظمی و همکاران [12]. این پژوهش با عنوان "بهبود فرایندهای ارزیابی پژوهشی در پذیرش دانشجویان دکتری" نشان داد که تأکید بیش از حد بر مقالات و رزومه‌های پژوهشی، باعث می‌شود برخی استعدادهای بالقوه که به دلایل مختلف در زمینه پژوهش فعالیت محدودی داشته‌اند، شانس پذیرش نداشته باشند. اسمیت و براون [19]. در تحقیق خود با عنوان "برابری و شمول‌گرایی در پذیرش دانشجویان دکتری" به بررسی چالش‌های موجود در سیستم‌های پذیرش سنتی پرداختند. آن‌ها پیشنهاد کردند که استفاده از

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-05]

ارزیابی‌های چندبعدی، شامل مصاحبه‌های ساختاریافته و ارزیابی پروژه‌های عملی، می‌تولند در بهبود فرآیند پذیرش و تضـــمین عدالت و شمول‌گرایی مفید باشد. اندرسون و اسمیت [18]. در مقاله‌ای با عنوان "بهبود سیستم‌های پذیرش دانشجوی دکتری: یک دیدگاه جهانی" به بررسـی فرآیندهای پذیرش دانشـجویان دکتری در کشورهای مختلف پرداختند. این مطالعه نشان داد که ترکیب ســیســـتم‌های متمرکز و غیرمتمرکز، همراه با تأکید بر عدالت و شـــفافیت، می‌تواند به بهبود کیفیت دانشـــجویان پذیرفته‌شده کمک کند. کومار [4]. در مقاله‌ای با عنوان "نقش پتانسـیل پژوهشـی در پذیرش دانشـجویان دکتری" به اهمیت ارزیابی پتانسـیل پژوهشـی دانشـجویان در کنار سـایر معیارها پرداختنـد. این مطالعـه همچنین بـه نقش کلیـدی برنـامـه‌هـای آموزشی تکمیلی در پرورش استعدادهای پذیرفته‌شده اشاره کرد.

روش پژوهش

این پژوهش بـا رویکرد کیفی و روش تحلیـل محتوای مضمون‌محور انجام شده است. روش کیفی به پژوهشگران این امکان را می‌دهد که به درک عمیق‌تری از پدیده‌های مورد مطالعه دست یابند و نظرات و تجربیات شرکت‌کنندگان را به‌طور دقیق‌تر بررسی کنند. تحلیل محتوا نیز به‌عنوان روشـی مناسـب برای اســـتخراج مفاهیم و مؤلفه‌های کلیدی از داده‌های متنی انتخاب شده است. داده‌های این پژوهش از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ســـاختاریافته جمع‌آوری شـــده‌لند. این نوع مصـــاحبه به پژوهشـگران این امکان را می‌دهد که در حالی که یک سـاختار کلی برای پرسش‌ها دارند، انعطاف‌پذیری لازم برای دنبال کردن موضـوعات جدید و جزییات بیشـتر را نیز داشـته باشـند. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه خبرگان و صاحب‌نظران مرتبط با فرآیند پذیرش دانشـــجویان دوره دکتری در نظام آموزش عالی کشـــور اســـت. این گروه شـــامل اعضـــای هیئت علمی مدرس دوره‌های دکتری، ســیاســت‌گذاران و برنامه‌ریزان حوزه آموزش عالی، و معاونان آموزشـی واحدهای دانشـگاهی مجری دوره‌های دکتری می‌باشـد. انتخاب این افراد بر اسـاس نقش کلیدی آن‌ها در تصـــمیم‌گیری و اجرای فرآینـدهـای مرتبط بـا پـذیرش دانشجویان دکتری صورت گرفته است. روش نمونه‌گیری در این پژوهش به شیوه هدفمند انجام شده است. نمونه پژوهش شامل خبرگان و صاحب‌نظران حوزه آموزش عالی، اعضای هیأت علمی تدریس‌کننده دوره‌های دکتری، و ســیاســـت‌گذاران مرتبط با پذیرش دانشـــجویان دوره دکتری بوده اســـت. انتخاب افراد بر اســـاس معیارهایی مانند تجربه در زمینه آموزش تحصـــیلات تکمیلی، مشارکت در تدوین سیاست‌های پذیرش دانشجویان، و آگاهی کافی از چالش‌ها و نیازهای این حوزه صـــورت گرفته اســـت. فرآیند نمونه‌گیری تا زمانی که به اشـــباع نظری دســـت یافت، ادامه داشـــت و در نهایت، ۱۴ نفر به عنوان نمونه پژوهش انتخـاب شـــدنـد. ابزار جمع‌آوری داده‌هـا، مصـــاحبـه‌هـای نیمه‌ســـاختاریافته بود که با اســـتفاده از یک راهنمای مصـــاحبه طراحی‌شـــده بر اســـاس اهداف پژوهش انجام شـــد. تمامی مصاحبه‌ها ضبط، پیاده‌سازی و برای تحلیل محتوا آماده شدند. برای تحلیل داده‌های به دســـت آمده از مصـــاحبه‌ها، از روش تحلیل مضمون[1] استفاده شد. این روش به پژوهشگران امکان می‌دهد تا الگوها و مضامین اصلی را از داده‌های کیفی استخراج و تفسیر کنند. فرآیند تحلیل داده‌ها شامل مراحل زیر بود:

۱- آماده‌سازی داده‌ها: مصاحبه‌ها به‌طور کامل پیاده‌سازی و به متن تبدیل شدند تا آماده تحلیل شوند.

۲- استخراج کدهای اولیه: با خوانش دقیق متن مصاحبه‌ها، کدهای اولیه‌ای که بیانگر مفاهیم و نکات اصلی بودند، شناسایی شدند

۳- شناسایی مضامین: کدهای اولیه با توجه به ارتباطات مفهومی آن‌ها دسته‌بندی شدند و مضامین اصلی و فرعی مرتبط با پذیرش دانشجویان دکتری در نظام آموزش عالی مشخص شدند

۴- بازبینی مضامین: مضامین شناسایی‌شده مورد بازبینی قرار گرفتند تا اطمینان حاصل شود که تمامی جنبه‌های مورد نظر پژوهش را به‌طور کامل پوشش می‌دهند.

۵- ارائه نتایج: در نهایت، نتایج تحلیل داده‌ها به صورت جداول و نمودارهایی ارائه شد که نشان دهنده ابعاد و مولفه‌های مختلف شناسایی ابعاد و مولفه های بهبود نظام پذیرش دانشجو در دوره دکتری در دانشگاه های کشوربودند.

در نهایت، نتایج تحلیل به‌صورت گزارش تفصیلی ارائه شد و ابعاد و مؤلفه‌های مرتبط با موضـوع پژوهش تبیین شـدند. برای اطمینان از صـــحت و دقت نتایج، روش‌هایی همچون بازبینی توسـط همکاران پژوهشـی و اسـتفاده از نقل‌قول‌های مسـتقیم از مصـاحبه‌ها به‌کار گرفته شـد. این فرآیند تضـمین کرد که تحلیل داده‌ها معتبر و قابل اتکا باشد.

یافته‌ها

ویژگی‌های جمعیت شـناختی شـرکت کنندگان این پژوهش شامل ۱۴ نفر به شرح زیر است:

[1] Thematic Analysis

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-05]

جدول شماره (۱): آمار جمعیت شناختی مصاحبه‌شوندگان

متغیر		فراوانی	درصد
جنس	زن	۶	۴۲
	مرد	۸	۵۷
تحصیلات	کارشناسی ارشد	۲	۷
	دکتری و دانشجوی دکتری	۱۲	۵۱
رشته تحصیلی	علوم تربیتی ومدیریت آموزش عالی	۱۰	۴۲
	سایر	۴	۱۳
شغل	استاد دانشگاه	۷	۵۱
	مدیر	۵	۳۵
	برنامه ریزان حوزه آموزش عالی	۱	۷
	کارشناس آموزش	۱	۷
سابقه کار	۱۰ تا ۱۵ سال	۱	۷
	۱۶ تا ۲۰ سال	۲	۳۵
	۲۱ تا ۲۵ سال	۳	۳۵
	۲۶ تا ۳۰ سال	۴	۲۸
	۳۰ سال به بالا	۴	۲۹

جدول شماره (۱): ابعاد، مؤلفه‌ها و کدهای به دست آمده از تحلیل کیفی داده‌های حاصل از مصاحبه نیمه ساختاریافته

بعد	مولفه	کدهای باز
نقـاط قوت و ضـــعف و چالش‌های نظام فعلی	شفافیت اطلاعات و داده‌ها نقاط قوت	رشد کمی متقاضیان و اجرای سیاست فعلی گزینش دانشجو برای ایجاد فضای یکسان رقابتی برای داوطلبان آزمون دکتری، لازم است تا فرآیند پذیرش به صورت شفاف، عادلانه و متمرکز اجرا شود کاهش تنش و اضطراب داوطلبان و ارائه آموزش و اطلاعات کافی به داوطلبان ایجاد وحدت رویه میان دانشگاه ها در پذیرش دانشجو وجلوگیری از اعمال سلیقه تنوع در روش های ارزیابی و استفاده از ابزارهای مختلف برای سنجش توانمندی های داوطلبان منطبق نمودن نظام آموزش عالی بر اساس عدالت در پذیرش افزایش شانس قبولی دانشجویان شهرستانی در دانشگاه های بزرگ و معتبر کشور و بالا رفتن زمینه جذب اعضا هیات علمی بیشتر در دانشگاه ها شـفافیت و اطلاع رسـانی و انتشـار کامل و به موقع فهرسـت منابع معتبر و مورد قبول برای هر رشته ارائه فرصت های برابر برای پذیرش برای همه متقاضیان
	نقاط ضعف	پذیرش دانشجویان سهمیه ای، پذیرش دانشجوی انتقالی و تکمیلی خارج از کشور و در نتیجه جذب دانشجویان با سطوح متفاوت توانمندی جذب بدون توجه به نیازهای واقعی جامعه و بازار کار سوالات غیرتخصصی نمی توانند به درستی دانش و مهارت های تخصصی داوطلبان را بسنجند عدم توجه به شایستگی های تخصصی رشته مورد پذیرش در جذب دانشجو در دوره دکتری عدم توجه به استعداد ها و توانایی های تحلیلی و پژوهشی عدم توجه به سـند نقشـه جامع ملی کشـور و سـند نظام علم و فناوری و سـند آمایش در جذب دانشجویان دکتری

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-05]

	چالشها	جدایی فرایند سنجش از پذیرش دانشجو در دوره دکتری عدم شفافیت در معیارهای سنجش و پذیرش دانشجو در دوره دکتری تبدیل شدن مدرک به مثابه جایگاه اجتماعی در بین مردم گذار از نخبه گزینی به توده گرایی افزایش متقاضیان ادامه تحصیل در دوره دکتری در کشور عدم استقلال دانشگاهها در پذیرش دانشجو و تضعیف استقلال دانشگاه ها
نظام پذیرش دانشـــجو در دانشگاههای منتخب	تسلط حرفه ای	تسلط بر حوزه مربوط و داشتن زمینه و بینش علمی در رشته خود تسلط پژوهشی و توان اجرای پژوهش به صورت مستقل، تسلط بر روشهای پژوهش مهارت های شـــغلی و توان تقبل مســـئولیت در حیطه مربوط، توان به کارگیری آموخته ها در محیط شغلی
	عملکرد حرفه ای	حضور حرفه ای و عضویت در انجمن های تخصصی، حضور در محافل علمی ارتباط با صنعت و همکاری پژوهشی با سازمان ها، همکاری حرفه ای با سازمان ها برنامه ریزی و تصمیم گیری در خصوص شغل، ساماندهی برای اتمام به موقع دوره محصولات علمی و یاریگر عرصه تولید دانش بودن، تولید کتاب، تولیدمقاله
	شایستگی فردی	خلاقیت و توان تولید ایده های نو، نو اندیش بودن، ذهن فعال و سرکش، پرسشگری سماجت و پافشاری و پشتکار داشتن، جدیت داشتن، کنجکاوی، ناامید نشدن، پیگیر بودن جرئت ورزی و ریسک پذیر بودن، شجاعت شکستن مرزهای دانش نگرش حرفه ای و تعهد به رشته، داشتن علاقه به رشته داشتن انگیزه و خودانگیخته بودن، تمایل به آموزش و پژوهش مهارت برقراری رابطه سازنده و داشتن رابطه خوب با استاد، داشتن رابطه خوب با دانشجو، توان کار گروهی
معیارهای تضـــمین کیفیت دانشجویان	بعد آموزشی	سیستم پذیرش باید به شناسایی و پذیرش داوطلبان شایسته و با استعداد در دوره دکتری کمک کند سیستم پذیرش باید فرصتهای برابر آموزش با کیفیت برای همه شهروندان فراهم آورد فرآیند پذیرش شفاف و استاندارد یکی از عوامل بسیار مهم در تضمین کیفیت دوره دکتری
	بعد پژوهشی	سوق دادن دانشجویان به تحقیقات کاربردی و عملی به‌جای تحقیقات کتابخانه‌ای سیستم پذیرش باید به افزایش پژوهش های کاربردی کمک کند سیستم پذیرش باید به حفظ و ارتقاء کیفیت پژوهش دوره دکتری کمک کند
	بعد اجتماعی وفرهنگی	سیستم جذب باید از مهاجرت نخبگان، جلوگیری کند سیستم جذب باید به توسعه فرهنگی جامعه منجر شود ارتباط عمیق و تنگاتنگ سیستم پذیرش با مباحث اجتماعی و اقتصادی سیستم پذیرش باید منجر به توسعه اخلاق علمی و حرفه ای در جامعه دانشگاهی شود سیستم پذیرش آموزش عالی باید، فرصتهای برابر آموزش با کیفیت برای همه شهروندان فراهم آورد
	بعد اقتصاد وکارآفرینی	سیستم پذیرش باید به گسترش کارآفرینی و اشتغال زایی در جامعه کمک کند سیستم پذیرش با بخش صنعت و خدمات، ارتباط واقعی داشته باشد سـیسـتم پذیرش آموزش عالی باید حقوق، امنیت شـغلی و قدرت تأثیرگذاری بر جامعه را تحت تأثیر قرار میدهد سیستم پذیرش دکتری باید با بر اساس هزینه و فایده انجام شود
	بعد توسعه ای وفناوری	سیستم پذیرش باید به توسعه فناوری و تکنولوژی در جامعه منجر شود سیستم پذیرش باید منجر به توسعه علمی کشور شود سیستم پذیرش باید به توسعه اعضای هیئت علمی در دانشگاهها منجر شود
ســـازوکارهای بهبود نظام پذیرش دانشجو	ماهیت و هویتی	بازنگری در قوانین و مقررات و آیین نامه های جذب و پذیرش تعریف خط مشی ها و رویه های ارزیابی کیفیت جدید تغییر در ماموریت، هدفهای کلی و هدفهای ویژه واحد سازمانی آموزش عالی برنامه ریزی، تخصیص منابع، چگونگی بازنگری فعالیت سازمانی
	زمینه ها و بستر ها	نیروی انسانی مجرب و متخصص و حرفه ای توجه به فرهنگ حاکم بر بازار و صنعت و اشتغال

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-05]

		توجه به آمایش سرزمین و اسناد بالا دستی اســتعداد ها و قابلیت های دانشــگاهها در رشــته های مورد پذیرش را باید بدرســتی تعیین و تعریف کرد برای دانشگاه ها مختلف مزیت های رقابتی درست تعریف کرد
	ساختار ها و رفتار ها	منابع انسانی باید رفتارهای خود را متناسب با دانشجویان دکتری استاندارد سازی کند پیچیدگی و تمرکز رسمی نظام دانشگاهی و بروکراسی اداری کاهش پیدا کند توسعه کمی هم زمان با توسعه کیفی در روند جذب انجام شود
	پیش بین ها و معیار	افزایش اعتبارات و منابع مالی دانشگاهی توجه به شایستگی های فردی و حرفه ای و شغلی توجه به رزومه و توصیه نامه ها و قابلیت ها توجه به عدالت در پذیرش توجه به مأموریت گرایی دانشگاه ها

در این پژوهش، پس از تحلیل داده‌های به‌دســت‌آمده از مصــاحبه‌های نیمه‌ســاختاریافته با اعضــای هیأت علمی، سیاست‌گذاران حوزه آموزش عالی و مدیران دانشگاهی، ابعاد و مؤلفه‌های کلیدی برای بهبود نظام پذیرش دانشــجویان دوره دکتری شـناسـایی شـدند. یافته‌ها شـامل معیارهای نقاط قوت و ضـعف، و چالشـهای نظام فعلی پذیرش دانشـجو ، نظام پذیرش دانشــجو در دانشــگاههای منتخب ، معیارهای تضــمین کیفیت دانشجویان ، و سازوکارهای بهبود نظام پذیرش پذیرش دانشجو بود. این نتایج گامی مهم در ارائه راهکارهای عملی و جامع برای ارتقای نظام پذیرش دانشــجویان دوره دکتری در دانشــگاه‌های کشور محسوب می‌شود. یافته ها به شرح زیر است:

نقاط قوت و ضعف و چالش‌های نظام فعلی پذیرش دانشجو

نقاط قوت: شــفافیت اطلاعات و داده‌ها در فرآیند پـذیرش دانشــجویان دکتری یکی از مهم‌ترین عوامل برای تضــمین عدالت، کاهش تنش داوطلبان، و ایجاد فضــای رقابتی عادلانه اســت. با ارائه اطلاعات کامل و دقیق درباره معیارها، منابع، و فرآیندهای پذیرش، امکان اعمال سلیقه شخصی کاهش یافته و وحدت رویه میان دانشگاه‌ها تقویت می‌شود. همچنین، شفافیت می‌تواند از طریق کاهش اضــطراب و ارائه آموزش‌های لازم، داوطلبان را برای آزمون بهتر آماده کند.این شـفافیت به تنوع در روش‌های ارزیابی نیز کمک می‌کند، به‌گونه‌ای که توانمندی‌های مختلف داوطلبان شناسایی شده و ارزیابی منصفانه‌تری صورت گیرد. علاوه بر این، فرصــت‌های برابر برای داوطلبان از مناطق مختلف کشــور فراهم می‌شــود، که می‌تواند به افزایش شــانس قبولی دانشـجویان شـهرسـتانی در دانشـگاه‌های معتبر و ارتقای عدالت آموزشــی کمک کند. انتشــار منابع معتبر و اطلاع‌رســانی به‌موقع نیز اعتماد داوطلبان به فرآیند پذیرش را افزایش داده و ســطح آمادگی آن‌ها را بهبود می‌بخشــد. این اقدامات نه‌تنها کیفیت فرآیند پذیرش را ارتقا می‌دهد، بلکه به توســعه نظام آموزش عـالی و جـذب اعضــای هیأت علمی برتر نیز کمک می‌کند. در مجموع، شــفافیت در اطلاعات و داده‌ها بســتری مناسب برای حکمرانی بهتر در حوزه آموزش عالی ایجاد می‌کند.

نقاط ضعف: فرآیند پذیرش دانشجویان دکتری با مشکلاتی چون پذیرش ســهمیه‌ای و دانشــجویان انتقالی، که منجر به جذب دانشـجویانی با سـطوح متفاوت توانمندی می‌شـود، مواجه اسـت. این امر همچنین باعث عدم توجه به نیازهای واقعی بازار کار و جامعه در فرآیند پذیرش می‌شود. طراحی سوالات غیرتخصصی نیز نمی‌تواند به درستی دانش و مهارت‌های تخصصی داوطلبان را ارزیابی کند. علاوه بر این، توجه ناکافی به اســتعدادهای تحلیلی و پژوهشــی داوطلبان و بی‌توجهی به اســناد بالادســتی همچون سند نقشه جامع علمی کشور، از دیگر مشکلات است که باعث ناهماهنگی در تربیت نیروی انســانی می‌شــود. این کاســتی‌ها نشــان‌دهنده نیاز به اصــلاح و بهبود فرآیند پذیرش دانشجویان دکتری است.

چالشها: چالش‌های پذیرش دانشجویان دکتری شامل جدایی فرآیند سنجش از پذیرش، که منجر به عدم هماهنگی و شفافیت در ارزیابی داوطلبان می‌شود، هستند. عدم شفافیت در معیارهای پذیرش و سنجش نیز باعث سردرگمی داوطلبان و نارضایتی عمومی می‌شود. تبدیل مدرک به یک ابزار اجتماعی و گذار از نخبه‌گزینی به توده‌گرایی، کیفیت آموزش عالی را تحت تأثیر قرار داده و رقابت ناعادلانه‌ای ایجاد کرده است. همچنین، افزایش روزافزون متقاضیان و عدم استقلال دانشگاه‌ها در فرآیند پذیرش، به تضعیف جایگاه علمی و پژوهشی این نهادها منجر شده است.

نظام پذیرش دانشجو در دانشگاههای منتخب

تسلط حرفه ای: نظام پذیرش دانشجو در دانشگاه‌های منتخب باید بر اساس معیارهایی همچون تسلط حرفه‌ای و علمی داوطلبان در رشته خود طراحی شود. تسلط بر حوزه مربوط و داشتن بینش علمی، توانایی‌های دانشجو را برای مواجهه با چالش‌های علمی و پژوهشی تقویت می‌کند. علاوه بر این، تسلط پژوهشی و توانایی

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-05]

اجرای پژوهش به‌صورت مستقل، یکی از ویژگی‌های کلیدی برای پذیرش در دوره‌های تحصیلات تکمیلی است. توانایی در استفاده از روش‌های پژوهشی پیشرفته و مهارت‌های شغلی نیز از دیگر مؤلفه‌هایی است که باید در پذیرش مورد توجه قرار گیرد. همچنین، توان به‌کارگیری آموخته‌ها در محیط‌های شغلی و حرفه‌ای، موجب افزایش اثربخشی آموزش‌های دانشگاهی در دنیای واقعی می‌شود و به توسعه مهارت‌های عملی دانشجویان کمک می‌کند.

عملکرد حرفه ای: عملکرد حرفه‌ای در نظام پذیرش دانشجو در دوره‌های دکتری، به مجموعه‌ای از ویژگی‌ها و مهارت‌های اساسی اشاره دارد که فارغ‌التحصیلان را به اعضای مؤثر و متخصص جامعه علمی تبدیل می‌کند. حضور حرفه‌ای در انجمن‌های تخصصی و محافل علمی، ارتباط مداوم با صنعت و همکاری پژوهشی با سازمان‌ها، از جمله اقدامات کلیدی است که به ارتقای سطح تخصصی و علمی فرد کمک می‌کند. این نوع همکاری‌ها نه‌تنها موجب تبادل دانش و تجربیات می‌شود بلکه می‌تواند زمینه‌ساز پژوهش‌های کاربردی در جهت حل مسائل صنعتی و اجتماعی باشد. همچنین، برنامه‌ریزی صحیح و تصمیم‌گیری مؤثر در زمینه شغل و تحصیلات، به فرد کمک می‌کند تا دوره دکتری را به موقع و با کیفیت به پایان رسانده و به تولید محصولات علمی همچون مقالات و کتاب‌ها پرداخته و در عرصه تولید دانش نقش فعالی ایفا کند.

شایستگی فردی: شایستگی فردی در نظام پذیرش دانشجو به ویژگی‌های شخصیتی و رفتاری اشاره دارد که فرد را در مسیر موفقیت علمی و حرفه‌ای یاری می‌کند. خلاقیت و توان تولید ایده‌های نو از جمله مهارت‌هایی است که موجب نوآوری و پیشرفت در عرصه‌های مختلف علمی می‌شود. فرد دارای شایستگی فردی باید ذهن فعال، پرسشگر و کنجکاو باشد و با پشتکار و سماجت به جستجو و کشف مفاهیم جدید بپردازد. جرئت‌ورزی و ریسک‌پذیری نیز از ویژگی‌های برجسته این افراد است که آن‌ها را قادر می‌سازد مرزهای دانش را بشکنند و وارد عرصه‌های نوین شوند. نگرش حرفه‌ای، تعهد به رشته و علاقه به یادگیری و پژوهش، انگیزه‌های درونی فرد را برای پیشرفت در این مسیر تقویت می‌کند. علاوه بر این، مهارت‌های ارتباطی مؤثر با استاد و دانشجویان و توانایی کار گروهی نیز از ارکان شایستگی فردی هستند که موجب تعامل مثبت و سازنده در محیط علمی می‌شود.

معیارهای تضمین کیفیت دانشجویان:

بعد آموزشی: معیارهای تضمین کیفیت دانشجویان در بعد آموزشی، بر فرآیندهایی تأکید دارند که تضمین‌کننده شایستگی، برابری و کیفیت در سیستم پذیرش و آموزش هستند. سیستم پذیرش باید به‌گونه‌ای طراحی شود که داوطلبان با استعداد و شایسته را شناسایی و پذیرش کند تا کیفیت آموزشی در دوره دکتری بهبود یابد. این فرآیند باید فرصت‌های برابر برای تمامی شهروندان فراهم آورد تا هر فرد با هر پیش‌زمینه‌ای بتواند به آموزش با کیفیت دسترسی پیدا کند. شفافیت و استاندارد بودن فرآیند پذیرش، نقشی حیاتی در تضمین کیفیت دوره دکتری ایفا می‌کند؛ زیرا یک فرآیند پذیرش منظم و قابل‌اعتماد به ارتقاء سطح علمی و پژوهشی دانشجویان کمک می‌کند. تصمیمات پذیرش علاوه بر تأثیر بر کیفیت تدریس، می‌توانند بر پویایی کلاس، تعامل میان دانشجویان و کیفیت کلی دانشگاه و نرخ فارغ‌التحصیلی تأثیرگذار باشند. در این راستا، حفظ استانداردها و برابری در پذیرش، کلید اصلی بهبود کیفیت آموزشی در دانشگاه‌ها است.

بعد پژوهشی: بعد پژوهشی در سیستم پذیرش دانشجویان دوره دکتری، بر توسعه و ارتقاء پژوهش‌های کاربردی و عملی تأکید دارد. به‌جای تمرکز صرف بر تحقیقات کتابخانه‌ای، سیستم پذیرش باید دانشجویان را به‌سوی تحقیقات عملی و کاربردی سوق دهد که در حل مسائل واقعی جامعه و صنعت نقش داشته باشد. این رویکرد می‌تواند با تقویت همکاری‌های بین‌المللی و داخلی، دانشجویان را در مواجهه با چالش‌های پیچیده‌تری قرار دهد و بدین‌وسیله مهارت‌های پژوهشی آن‌ها را تقویت کند. علاوه بر این، سیستم پذیرش باید به‌گونه‌ای طراحی شود که پژوهش‌های دوره دکتری را از نظر کیفیت ارتقاء داده و آن‌ها را در راستای نیازهای علمی و اجتماعی جامعه هدایت کند. به این ترتیب، پژوهش‌های تولیدی در دوره دکتری نه تنها از لحاظ علمی معتبر خواهند بود، بلکه به‌طور عملی در پیشرفت جامعه و صنعت نیز مؤثر خواهند بود.

بعد اجتماعی و فرهنگی: بعد اجتماعی و فرهنگی در سیستم پذیرش دانشجویان دوره دکتری به‌گونه‌ای طراحی می‌شود که نه‌تنها بر ارتقاء علمی و پژوهشی تمرکز دارد، بلکه تأثیرات مثبت فرهنگی و اجتماعی نیز در پی دارد. سیستم جذب باید به‌گونه‌ای عمل کند که از مهاجرت نخبگان جلوگیری کرده و زمینه‌های لازم برای حفظ استعدادها در کشور را فراهم آورد. این رویکرد می‌تواند به تقویت هویت ملی و کاهش فرار مغزها کمک کند. همچنین، سیستم پذیرش باید به توسعه فرهنگی جامعه کمک کرده و با ارتقاء اخلاق علمی و حرفه‌ای، فرهنگی مثبت و مسئولیت‌پذیر در جامعه دانشگاهی ایجاد کند. ارتباط عمیق و تنگاتنگ سیستم پذیرش با مسائل اجتماعی و اقتصادی، می‌تواند باعث شناسایی نیازهای واقعی جامعه و هماهنگی بیشتر بین نظام آموزشی و بازار کار شود. به‌علاوه، این سیستم باید فرصت‌های برابر برای همه شهروندان در دسترسی به آموزش با کیفیت فراهم

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-05]

کند، تا هیچ‌کس به‌واسطه شرایط اجتماعی و اقتصادی از فرصت‌های آموزشی محروم نماند.

بعد اقتصادی و کارآفرینی: بعد اقتصادی و کارآفرینی در سیستم پذیرش دوره دکتری باید به‌گونه‌ای طراحی شود که علاوه بر ارتقاء سطح علمی و پژوهشی، به گسترش کارآفرینی و اشتغال‌زایی در جامعه نیز کمک کند. سیستم پذیرش باید به ارتباط موثر با بخش صنعت و خدمات پرداخته و فضای مناسبی برای انتقال دانش و فناوری بین دانشگاه‌ها و صنایع فراهم آورد، تا فارغ‌التحصیلان قادر به ایجاد ابتکارات جدید و کسب‌وکارهای نوآورانه باشند. این ارتباط نه تنها به رشد اقتصادی کشور کمک می‌کند، بلکه موجب بهبود امنیت شغلی دانشجویان و فارغ‌التحصیلان می‌شود و می‌تواند توانایی‌های آنان را در تأثیرگذاری بر جامعه تقویت کند. علاوه بر این، سیستم پذیرش باید بر اساس تحلیل هزینه و فایده شکل بگیرد، به‌طوری‌که بر اساس نیازهای بازار کار و منابع موجود، روند پذیرش بهینه شده و از صرف منابع غیرضروری جلوگیری شود. به این ترتیب، سیستم پذیرش دکتری باید به‌گونه‌ای عمل کند که علاوه بر تامین نیازهای علمی کشور، در ایجاد فرصت‌های شغلی و تقویت اقتصاد ملی نیز موثر باشد.

بعد توسعه ای وفناوری: بعد توسعه‌ای و فناوری در سیستم پذیرش دکتری باید به‌گونه‌ای طراحی شود که موجب رشد و ارتقاء فناوری و تکنولوژی در جامعه گردد. پذیرش دانشجویان دکتری باید بر اساس نیازهای فناوری کشور انجام شود تا فارغ‌التحصیلان قادر باشند در جهت توسعه فناوری‌های نوین و پاسخ به چالش‌های صنعتی و اجتماعی کشور گام بردارند. این سیستم باید به رشد علمی کشور کمک کرده و زمینه‌ساز تولید دانش کاربردی و تحقیقاتی با تاثیرات عملی در حوزه‌های مختلف شود. همچنین، سیستم پذیرش باید به توسعه و تقویت اعضای هیئت علمی در دانشگاه‌ها کمک کند، زیرا رشد علمی و پژوهشی کشور بدون وجود کادر علمی متخصص و متعهد در دانشگاه‌ها امکان‌پذیر نیست. در نهایت، پذیرش بر اساس نیازهای علمی و فناوری کشور به ایجاد محیطی نوآورانه در دانشگاه‌ها کمک می‌کند و موجب پیشرفت در سطح ملی می‌شود.

سازوکارهای بهبود نظام پذیرش دانشجو

ماهیت و هویتی: برای بهبود نظام پذیرش دانشجو، یکی از ابعاد کلیدی ماهیت و هویت سیستم پذیرش است که نیازمند بازنگری و تغییرات اساسی در قوانین، مقررات و آیین‌نامه‌های جذب و پذیرش است. این بازنگری‌ها باید به‌منظور تطابق با نیازهای نوین علمی، پژوهشی و اجتماعی انجام شود. علاوه بر این، تعریف خط‌مشی‌ها و رویه‌های ارزیابی کیفیت جدید برای سنجش داوطلبان به‌طور دقیق و استاندارد، از دیگر نیازهای این فرآیند است تا شفافیت و عدالت در پذیرش دانشجو تضمین شود. تغییر در مأموریت‌ها و اهداف کلی و ویژه واحدهای سازمانی آموزش عالی باید بر اساس نیازهای کشور و تحولات جهانی در آموزش و پژوهش صورت گیرد. این تغییرات به دانشگاه‌ها کمک می‌کند تا برای پاسخگویی به چالش‌های آینده آماده شوند و فرآیند پذیرش را بر اساس ظرفیت‌های علمی و پژوهشی خود سامان دهند. همچنین، برنامه‌ریزی دقیق و تخصیص منابع به‌صورت مؤثر برای بهبود سیستم پذیرش ضروری است، زیرا این امر موجب افزایش کارآیی و اثربخشی فعالیت‌های سازمانی در این زمینه می‌شود. چگونگی بازنگری فعالیت‌های سازمانی و همچنین ارزیابی و اصلاح مستمر سیستم پذیرش، موجب خواهد شد که فرآیند پذیرش به‌طور منظم با تغییرات محیطی و پیشرفت‌های علمی و فناوری هماهنگ شود و هویت نظام پذیرش دانشجویی به‌عنوان یک فرآیند پویا و کارآمد حفظ گردد.

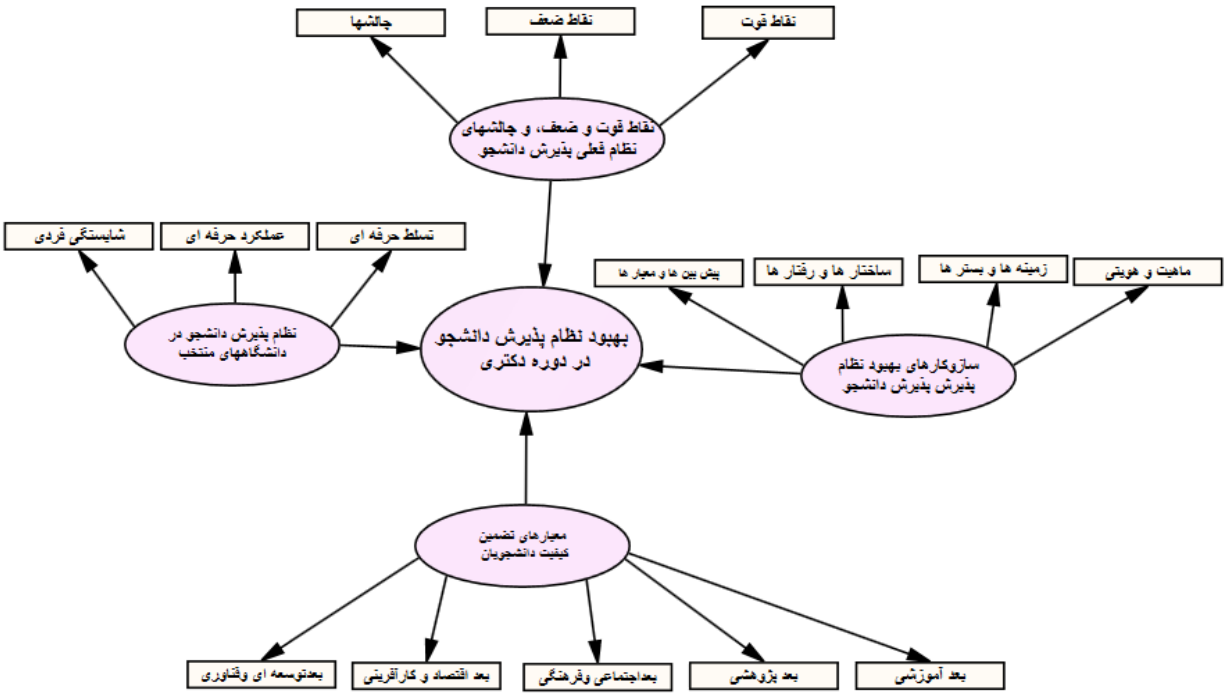
زمینه ها و بستر ها: برای بهبود نظام پذیرش دانشجو، نیاز به نیروی انسانی مجرب و متخصص در فرآیند پذیرش است تا ارزیابی دقیق و استاندارد از داوطلبان انجام شود. توجه به فرهنگ بازار و صنعت، همچنین نیازهای واقعی بازار کار، می‌تواند دانشگاه‌ها را در تربیت دانشجویان با مهارت‌های کاربردی یاری کند. همچنین، آمایش سرزمین و اسناد بالادستی باید برای توزیع بهینه منابع و متناسب با نیازهای منطقه‌ای مدنظر قرار گیرد. شناسایی استعدادها و قابلیت‌های دانشگاه‌ها در رشته‌های خاص نیز کمک می‌کند تا فرآیند پذیرش به‌طور بهینه انجام شود. تعریف مزیت‌های رقابتی برای دانشگاه‌ها باعث رقابت سالم و جذب دانشجویان باکیفیت می‌شود. تغییر نگرش‌ها نسبت به پذیرش دانشجویان دوره دکتری، موجب ارتقاء کیفیت آموزشی و پژوهشی خواهد شد.

بهبود ساختارها و رفتارها: برای بهبود ساختارها و رفتارها در نظام پذیرش دانشجویان دکتری، منابع انسانی باید رفتارهای خود را متناسب با نیازها و ویژگی‌های دانشجویان دکتری استانداردسازی کرده و فرآیندهای پذیرش را به‌گونه‌ای تنظیم کنند که هم به کیفیت و هم به کمیت توجه شود. در همین راستا، پیچیدگی‌ها و تمرکزهای بی‌مورد در نظام دانشگاهی باید کاهش یابد و فرآیندهای بروکراتیک تسهیل شوند تا تصمیم‌گیری‌ها سریع‌تر و کارآمدتر صورت گیرد. همچنین، باید به موازات توسعه کمی در پذیرش دانشجو، توسعه کیفی نیز مدنظر قرار گیرد تا از جذب دانشجویان با توانمندی‌های بالا و ایجاد یک محیط پژوهشی غنی برای آن‌ها اطمینان حاصل شود.

پیش بین ها و معیار: برای بهبود پیش‌بینی‌ها و معیارهای پذیرش دانشجویان دکتری، باید توجه ویژه‌ای به افزایش اعتبارات و منابع مالی دانشگاه‌ها داشت تا زیرساخت‌های لازم برای پذیرش و

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-05]

حمایت از دانشجویان فراهم شود. همچنین، شایستگی‌های فردی، حرفه‌ای و شغلی داوطلبان باید به‌طور کامل مورد توجه قرار گیرد و رزومه، توصیه‌نامه‌ها و قابلیت‌های آنان به‌دقت ارزیابی شود. علاوه بر این، اصل عدالت در پذیرش باید رعایت شود تا همه داوطلبان از فرصت‌های برابر برخوردار باشند. در نهایت، دانشگاه‌ها باید مأموریت‌گرایی خود را در فرآیند پذیرش لحاظ کنند، به‌طوری‌که پذیرش دانشجویان با اهداف و نیازهای اجتماعی و علمی آن‌ها هم‌راستا باشد.

شکل ۱ . شناسایی ابعاد و مولفه های بهبود نظام پذیرش دانشجو در دوره دکتری در دانشگاه های کشور

بحث و نتیجه گیری

این پژوهش با هدف بررسی ابعاد و مؤلفه‌های سیستم پذیرش دانشجو در دوره دکتری و تأثیر آن بر ارتقای کیفیت آموزشی و پژوهشی در دانشگاه‌ها انجام شد. یافته‌های این پژوهش نشان داد که مولفه‌های مهم سیستم پذیرش شامل شایستگی‌های فردی و حرفه‌ای، تسلط علمی، عملکرد حرفه‌ای، پژوهش‌های کاربردی و ایجاد فرصت‌های برابر برای تمامی داوطلبان است. علاوه بر این، توسعه فناوری و نوآوری‌های آموزشی در راستای ارتقای کیفیت نظام پذیرش و جذب استعدادها از دیگر مولفه‌های تأثیرگذار شناسایی شدند. در این پژوهش، پنج بعد اصلی شناسایی شد که شامل: نقاط قوت و ضعف، و چالشهای نظام فعلی پذیرش دانشجو و نظام پذیرش دانشجو در دانشگاههای منتخب ، معیارهای تضمین کیفیت دانشجویان ، سازوکارهای بهبود نظام پذیرش پذیرش دانشجو بودند. هر یک از این تم ها به مولفه ها و مفاهیم مختلفی تقسیم شدند که در ادامه به تفصیل بررسی می شوند. نظام فعلی پذیرش دانشجو دارای نقاط قوتی نظیر تأکید بر شایستگی‌های علمی، ایجاد فرصت برای ارتقای تحصیلی، و توجه به استعدادهای برتر است. از سوی دیگر، نقاط ضعفی همچون عدم شفافیت در فرآیندها، نادیده گرفتن مهارت‌های کاربردی و محدودیت تعامل با صنعت و بازار کار وجود دارد. چالش‌های اصلی شامل بروکراسی اداری پیچیده، تمرکز بر پژوهش‌های نظری به جای کاربردی، و عدم عدالت در توزیع فرصت‌های پذیرش است. این یافته‌ها با پژوهش اندرسون و اسمیت [18]. همسو است که بر لزوم بازنگری در سیاست‌های پذیرش برای تقویت کیفیت و عدالت تأکید دارند. نظام پذیرش دانشجو در دانشگاه‌های منتخب به‌عنوان ابزاری کلیدی برای تضمین کیفیت آموزش و پژوهش، باید از شفافیت، عدالت، و تناسب با نیازهای علمی و صنعتی برخوردار باشد. یافته‌ها نشان می‌دهد که تأکید بر شایستگی‌های فردی، تخصصی و ایجاد فرصت برابر برای متقاضیان از الزامات اساسی این نظام است. چالش‌هایی مانند تمرکز بر پژوهش‌های نظری و عدم ارتباط موثر با بازار کار همچنان وجود دارد. این نتایج با پژوهش کومار [4]. همسو است که به اهمیت بازنگری در معیارها و رویه‌های

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-05]

پذیرش برای ارتقای کیفیت تأکید دارند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد معیارهای تضمین کیفیت دانشجویان شامل ابعاد آموزشی، پژوهشی، اجتماعی–فرهنگی، اقتصادی–کارآفرینی و توسعه‌ای–فناوری هستند که به بهبود عملکرد دانشگاه‌ها و ایجاد فرصت‌های برابر آموزشی کمک می‌کنند. این نتایج با پژوهش‌لی، پارک و کیم [7]. همسو است که بر اهمیت شفافیت، عدالت و ارتباط دانشگاه با جامعه و صنعت تأکید دارند. سازوکارهای بهبود نظام پذیرش دانشجو نشان می‌دهد که بازنگری در قوانین، تعریف خط‌مشی‌های جدید، و استانداردسازی رفتارها و ساختارهای سازمانی می‌تواند به بهبود کیفیت پذیرش در دانشگاه‌ها منجر شود. همچنین، توجه به منابع انسانی مجرب و تخصصی، توسعه کیفی همزمان با توسعه کمی، و طراحی معیارهای عادلانه برای پذیرش از جمله اقدامات کلیدی محسوب می‌شوند. این یافته‌ها با پژوهش ژنگ [17]. همسو است که به اهمیت بازنگری در ساختارهای دانشگاهی و توجه به عدالت در پذیرش اشاره کرده‌اند. همچنین، مطالعات یانگ و لی [2]. نیز بر نقش معیارهای شفاف و مأموریت‌گرا در بهبود فرآیند پذیرش دانشجویان تأکید داشته‌اند. از جمله محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به دسترسی محدود به داده‌های جامع و به‌روز در زمینه عملکرد نظام پذیرش دانشجو، تنوع در سیاست‌ها و رویکردهای پذیرش در دانشگاه‌های مختلف، و چالش‌های مرتبط با گردآوری نظرات ذی‌نفعان در دانشگاه‌های منتخب اشاره کرد. همچنین، پیچیدگی عوامل فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی مؤثر بر نظام پذیرش باعث می‌شود تعمیم نتایج به تمامی دانشگاه‌ها با دقت کامل امکان‌پذیر نباشد. برای پژوهش‌های آینده، پیشنهاد می‌شود که تأثیر فناوری‌های نوین مانند هوش مصنوعی بر بهبود نظام پذیرش دانشجو بررسی شود. همچنین، مقایسه نظام‌های پذیرش در کشورهای مختلف و تطبیق آن‌ها با شرایط بومی مورد مطالعه قرار گیرد. نقش معیارهای فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی در بهبود سیستم پذیرش تحلیل شود و مدل‌های پیش‌بینی شایستگی دانشجویان بر اساس داده‌های گذشته توسعه یابد. پیشنهاد می‌شود در نظام پذیرش دانشجویان، از فناوری‌های پیشرفته مانند هوش مصنوعی و یادگیری ماشینی برای ارزیابی شایستگی‌ها و توانمندی‌های داوطلبان استفاده شود. طراحی سامانه‌های شفاف و استاندارد برای پذیرش دانشجویان می‌تولند عدالت آموزشی را ارتقا دهد. همچنین، ارتباط نظام پذیرش با نیازهای بازار کار و صنعت تقویت شده و برنامه‌ریزی‌ها بر اساس آمایش سرزمین و مزیت‌های رقابتی دانشگاه‌ها انجام شود. بازنگری در قوانین و مقررات پذیرش و تعریف معیارهای جدید با توجه به تغییرات جهانی ضروری است. استفاده از ابزارهای دیجیتال برای تسهیل فرآیندهای پذیرش و کاهش بروکراسی اداری نیز می‌تواند کارآمدی را افزایش دهد. علاوه بر این، ارزیابی مستمر نظام پذیرش برای بهبود کیفیت و شناسایی نقاط ضعف اهمیت دارد.

تشکر و قدرانی

بدین وسیله، پژوهشگران از مشارکت فعال شرکت‌کنندگان در پژوهش و همچنین از مسئولان مربوطه که با برگزاری این پژوهش و انجام مصاحبه‌ها موافقت کردند، صمیمانه تقدیر و تشکر می‌نمایند. قدردانی ویژه از همه کسانی که با همکاری خود در پیشبرد این تحقیق نقش مؤثری ایفا کردند، ابراز می‌شود.

منابع

1. Jafari M, Ahmadi N. Investigating the challenges and opportunities of higher education in Iran. J Educ Dev. 2022;12(3):45-67.
2. Zhang X, Li Y, Chen W. Higher education reforms and strategic planning for graduate admissions: A global perspective. J Educ Res. 2022;65(1):25-39.
3. Kazemi H, et al. Educational justice in doctoral student admission: challenges and solutions. Iranian Higher Education Quarterly. 2022;12(4):78-95.
4. Kumar A, Patel R. Multicriteria evaluation methods in higher education admissions. Int J Strateg Educ. 2023;10(2):134-47.
5. Mohammadi F, Ahmadi N. Transformations in higher education policymaking in Iran. Journal of Higher Education Policies. 2022;9(4):112-30.
6. Mansouri H, Ahmadi A, Moradi S. The role of transparency and justice in postgraduate student admission. Iranian Higher Education Quarterly. 2021;16(2):30-45.
7. Lee H, Park J, Kim S. Economic and cultural needs in student selection: The case of South Korea. Asian J Higher Educ Policy. 2023;17(2):75-92.
8. Mohammadi F, Akbari S. Designing a model for admitting postgraduate students in Iran. Higher Education Research. 2023;9(4):112-29.
9. Zarei A, Hosseini M, Rahmani S. Challenges in student admissions in Iranian higher education. Iran J Higher Educ Res. 2022;14(1):33-48.
10. Ahmadi N, Rezaei A, Hosseini S. Investigating the position of doctoral programs in the development of higher education in Iran. Journal of University Research. 2022;9(4):112-30.
11. Smith J, Brown R. The role of higher education in sustainable development. J Educ Policy Stud. 2022;65(1):12-25.
12. Kazemi H, Rezaei M. The role of development strategies in improving the quality of higher education. Public Policy Quarterly. 2021;15(2):89-101.
13. Rahmani M, Alizadeh M, Sohrabi S. Evaluation of doctoral student admission policies in Iran. Journal of Higher Education Studies. 2023;15(2):45-67.
14. Mansouri M, Alizadeh M, Sohrabi S. Investigating the performance evaluation of higher education in Iran.

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-05]

Journal of Development Research. 2021;15(3):45-60.
15. Safari A, et al. Ideation and its role in the admission of postgraduate students. Journal of Educational Management Research. 2017;8(2):34-50.
16. Safari M, Ahmadi J, Moradi S. Investigating the challenges of doctoral student admission in Iran. Iranian Higher Education Quarterly. 2020;15(3):45-62.
17. Zheng L, et al. Leveraging AI for equitable doctoral admissions. J Educ Policy. 2022;39(1):45-67
18. Anderson J, Smith R. Improving PhD admission systems: A global perspective. Higher Educ Rev. 2021;56(3):12-23.
19. Smith J, Brown R. Centralized vs decentralized doctoral admissions: A comparative study. Int J Educ Policy. 2023;66(3):101-20.

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-05]